

Lublin 28 kwietnia 2024 r.

Michał Domagała
Katedra Publicznego Prawa Gospodarczego
Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji
Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II
ul. Spokojna 1, 20-074 Lublin

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Dawida Krzysztofa Niemczyckiego pt. Alternatywne formy pochówku a uprawnienia funeralne

Recenzja sporządzona została na potrzeby przewodu doktorskiego Pana Dawida Krzysztofa Niemczyckiego zgodnie z informacją przekazaną przez Pana prof. dr hab. Andrzeja Jakubeckiego – Zastępcę Dyrektora Instytutu Nauk Prawnych na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie.

Recenzja składa się z oceny odnoszącej się do: zasadności wyboru tematu i sformułowania tytułu rozprawy, struktury oraz treści opracowania, a także trafności doboru wykorzystanych w rozprawie źródeł.

Temat i tytuł rozprawy.

Wybór tematyki rozprawy należy uznać za słuszny i uzasadniony, nie stanowiła ona jak dotąd przedmiotu opracowania naukowego które w sposób kompleksowy poddawałoby analizie zagadnienia prawnych uwarunkowań alternatywnych form pochówku w relacji koncepcji uprawnień funeralnych. Podjęcie przez Doktoranta tej tematyki należy uznać więc za uzasadnione.

Opracowanie posiada charakter oryginalny. Porusza tematykę istotną, nie tylko z uwagi na społeczne, kulturowe czy też religijne znaczenie śmierci, ale przede wszystkim jako zjawisko, które powinno znajdować się w sferze zainteresowania administracji publicznej, zwłaszcza w kontekście obowiązku nakierowania jej działania na przyszłość.

Tytuł opracowania został sformułowany właściwie. Precyzyjnie określa tematykę, którą Autor omawia w rozprawie, a także stwarza możliwość dokładnego wyznaczenia jej przedmiotu, celów oraz założeń badawczych. Nie ogranicza przy tym zakresu badawczego,

pozwalając zarówno na odniesienie się do historycznych, kulturowych jak i społecznych aspektów uprawnień funeralnych.

Tytuł rozprawy ma również charakter jednoznaczny i czytelny. W pełni odpowiada treści rozprawy. Jego konstrukcję uznać należy za prawidłową biorąc pod uwagę zarówno kryteria logiczne jak i terminologiczne.

Struktura pracy

Recenzowana praca podzielona jest na cztery rozdziały merytoryczne, które opatrzone zostały Wstępem i Zakończeniem. Autor sporządził także wykaz skrótów jak i prawidłowo skonstruowane pod względem metodologicznym wykazy: aktów normatywnych, cytowanego orzecznictwa oraz literatury.

Pozytywnie, należy ocenić strukturę Wstępu. Autor, zawarł w nim krótkie wprowadzenie do tematyki dysertacji, wskazał na jej przedmiot, cele, metody badawcze oraz sformułował (niestety nie wprost) tezę opracowania.

Odnosząc się do struktury poszczególnych „merytorycznych” rozdziałów dysertacji, należy ocenić ją pozytywnie. Każdy z nich zawiera wskazanie problematyki badawczej, analizę poszczególnych zagadnień stanowiących przedmiot badań. Niestety Doktorant niepotrzebnie zrezygnował z umieszczenia w poszczególnych rozdziałach części zawierających wnioski czy też podsumowania prowadzonych w nich badań.

Treść każdego z rozdziałów można uznać za spójną i ze sobą powiązaną. Kolejne części pracy stanowią logiczne oraz merytorycznie uzasadnione rozwinięcie poprzedzających je rozważań. Przyjętą strukturę pracy trzeba więc uznać za prawidłową. Jest ona w pełni uzasadniona zarówno pod względem przedmiotowym jak i podmiotowym i przez to służy realizacji celu jaki założył Autor.

Treść rozprawy

Ocenę recenzowanej pracy należy rozpocząć od analizy treści Wstępu. Autor przedstawił tu uzasadnienie wyboru tematyki opracowania wskazując, że pochówek zmarłych stanowiąc integralną część ludzkiej kultury z natury rzeczy rodzi swoje skutki również w sferze prawnej, stanowiąc jej odzwierciedlenie, zarówno co do formy, miejsca jak i skutków, ulegając modyfikacji wraz ze zmianami społeczno-kulturowymi, a nawet technologicznymi. Nowe (zwłaszcza co do formy) metody pochówku stają się coraz częstszą alternatywą dla tradycyjnych, co wymaga odpowiedniej reakcji po stronie prawodawcy właściwe określającego treść uprawnień funeralnych rozumianych jako część publicznych praw podmiotowych.

W dalszej części Wstępu Autor przedstawił przedmiot rozprawy wskazując, że „*jest (nim) analiza alternatywnych rozwiązań w zakresie uprawnień funeralnych*”. W ocenie recenzenta Doktorant popełnił przy tym błąd formalny. Analiza nie może stanowić w tym przypadku przedmiotu badań a ich metodę, której zastosowanie pozwoli na sformułowanie właściwych wniosków *de lege lata* i ewentualnie *de lege ferenda*. Przedmiotem badań Doktoranta wydają się być kulturowe i prawne uwarunkowania pochówku zarówno w ujęciu historycznym, technologicznym jak i co w zasadzie nie powinno dziwić środowiskowym.

We Wstępie Autor określił również główne i poboczne cele badawcze. Jako główny obierając kompleksową analizę norm prawnych dotyczących alternatywnych form pochówku w kontekście uprawnień funeralnych, z uwzględnieniem „*interakcji między tradycyjnymi a nowatorskimi praktykami pogrzebowymi oraz ich implikacjami dla kształtowania i interpretacji prawnej ochrony indywidualnych i zbiorowych praw związanych z ceremoniami pogrzebowymi*.” Cel ten według niego „*obejmuje analizę prawną różnorodnych regulacji oraz ich wpływu na jednostki i społeczności jak również wyszczególnienie zakresu uprawnień funeralnych w kontekście prawa do poszanowania życia prywatnego, z uwzględnieniem alternatywnych form pochówku w świetle prawa krajowego oraz kanonicznego*”. Doktorant popełnia przy tym ten sam błąd, wskazując jako cel „*analizę*” a więc metodę badawczą, która sama w sobie, co do zasady, nie może być celem badań. Być może, co da się również zauważyć przy sposobie określenia celów pobocznych, wynika to ze zbyt dużej skłonności Autora do nadużywania słowa „*analiza*”.

W dalszej części Wstępu Doktorant uzasadnia wybór metod badawczych, z których jako podstawową obrał metodę formalno-dogmatyczną. Autor, zauważył również, że pomocniczo stosował metodę historyczną i komparatystyczną co może trochę dziwić zwłaszcza wobec faktu poświęcenia ok 60 stron, a więc niemal połowie opracowania, opisowi tradycji funeralnych.

Następnie po skrótowym przedstawieniu treści poszczególnych rozdziałów autor przeszedł do omówienia materiału źródłowego dysertacji, a więc wskazania na podstawowe akty prawne, stanu literatury zauważając, że „*Brakuje obecnie kompleksowych opracowań ukazujących różnorodne formy pochówku i możliwości, jakie oferują, zarówno w aspekcie tradycyjnych obrzędów jak i nowatorskich, ekologicznych rozwiązań, które pozwolą ograniczyć ślad węglowy, czyli emisję gazów cieplarnianych*”. Z tego też tytułu Doktorant uznał, że pojęcie obranej tematyki należy uznać za uzasadnione, a efekt badań za doniosły.

Zarówno sformułowana przez Autora teza jak i zarysowane pytania badawcze mieszczą się w obszarze wyznaczonych badań oraz pozwalają na określenie problemu badawczego. Pytania badawcze, choć postawione nie wprost, stanowią logiczne rozwinięcie i uzupełnienie

tezy ogólnej. Zarówno teza ogólna jak i pytania badawcze są prawidłowo sformułowane oraz uzasadnione przedmiotem badań. Określają także problem badawczy, który Autor zamierza poddać analizie w rozprawie i przez to zweryfikować słuszność postawionej tezy.

Treść rozprawy dowodzi prawidłowości doboru metod badawczych oraz umiejętności ich wykorzystania w prowadzonych rozważaniach.

W omawianej części pracy Autor zawarł również uzasadnienie struktury pracy tj. podziału na cztery rozdziały, pozwalające na wyczerpanie tematu zarówno pod względem przedmiotowym jak i podmiotowym.

W rozdziale pierwszym Doktorant przedstawił charakterystykę tradycji funeralnych na przestrzeni wieków rozpoczynając od starożytności (Egipt, Grecja, Rzym oraz tradycje na ziemiach polskich) poprzez średniowiecze, nowożytność, wiek XIX – XX oraz współczesność). W ocenie recenzenta ta część dysertacji została nadmiernie rozbudowana. Opis niektórych „tradycji” posiada niekiedy wątpliwą wartość jeżeli chodzi o osiągnięcie celów badawczych jakie założył sobie Autor. Stwierdzenia typu: *„Po zakończeniu ceremonii pogrzebowej, tradycyjnie urządzano stypę, Wśród magnatów, zamożnej szlachty oraz patrycjatu, były to wykwintne uczy. Natomiast biedniejsi mieszczaństwo i chłopcy organizowali skromne przyjęcia, jednakże zawsze starali się, aby wyglądały one bardziej okazale”* (str. 50), lub *„Do końca lat 80 XX w niektórych wsiach powiatu walbrzyskiego zdarzało się, że zmarły pozostawał w domu do czasu pogrzebu. W tym czasie zbierała się rodzina oraz mieszkańcy wsi, aby czuwać w modlitwach i śpiewach.”* I dalej: *„Współcześnie podczas zamawiania nagrobka rodziny starają się, aby miał on walory estetyczne, gdyż nie są one uważane za dzieła sztuki. (...). Rodziny chcą aby nagrobek wyglądał dobrze i nie przynosił wstydu, ale jednocześnie musi być zgodny z oczekiwaniami społecznymi.”* (str. 59) nie wydają się wpływać pozytywnie na wartość opracowania. Oczywiście recenzent rozumie, zasadność i celowość prowadzenia tego typu badań, na gruncie nauk historycznych czy też socjologicznych, to nie wydaje się aby były one zasadne na gruncie nauk prawnych.

Rozdział drugi poświęcony został koncepcji alternatywnych rozwiązań w zakresie pochówku. Doktorant w sposób szczegółowy opisuje poszczególne formy (metody) pochówku, wskazując tu np. na resomację, promoeseję, kompostowanie a także odnosi się do miejsca pochówku jako istotnego elementu postępowania z ciałem zmarłego po śmierci. Należy zauważyć, że ta część pracy posiada charakter „techniczny” czy też „technologiczny”. Powstaje pytanie czy dla osiągnięcia celu opracowania zasadnym było poświęcanie aż 18 (14%) stron opracowania na przedstawienie wyłącznie metod postępowania z ciałem zmarłego po śmierci. Należy na nie odpowiedzieć pozytywnie, choć analiza technicznych aspektów metody

„Bios Urn” „Bios Incube” ciała zmarłego może okazać niepotrzebna to, w kontekście rozważań prowadzonych w kolejnych rozdziałach, zwłaszcza w odniesieniu do uprawnienia o decydowaniu o sposobie postępowania z ciałem po śmierci jako czynności *mortis causa* czy też rozmienia go jako publiczne prawo podmiotowe wydaje się być konieczna.

Rozdział trzeci został poświęcony przedstawieniu istoty uprawnień funeralnych. Autor na początku stawia tezę, że „*Obiekty i miejsca kultury funeralnej zachowane z dawnych czasów (...) związane ze śmiercią człowieka są odrębne od wyznawanej religii*” i dalej: „*W dzisiejszym społeczeństwie, zarządzanie i organizacja pogrzebów wymagają uwzględnienia różnorodnych standardów prawnych. Opieka pogrzebowa stanowi w dużej mierze zaniedbany obszar, a jednak staje się on coraz bardziej palącym problemem społecznym i politycznym*”. Odnosząc się do tak postawionej tezy Doktorant wskazuje na istotę uprawnień funeralnych uznając, że ich treścią jest dopuszczalność złożenia za życia oświadczenia woli co do wyboru formy pochówku. Przywołuje przy tym treść wyroku Sądu Najwyższego z 19 listopada 2020 r. (sygn. akt II CSK 30/19) wskazującego, że wola zmarłego stanowi istotny czynnik pozwalający na określenie pierwszeństwa dóbr osobistych osób bliskich w zakresie pochowania ciała.

Rozwijając ten wątek, Doktorant omawia następnie zagadnienie standardów prawnych w zakresie podjęcia decyzji o formie pochówku wskazując na godność człowieka jako ich źródło. Odnosi się przy tym do postanowień prawa międzynarodowego (Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności), omawia również regulacje poszczególnych państw (Wielka Brytania) jak i postanowienia prawa Unii Europejskiej (Karta Praw Podstawowych UE). W końcowej części Rozdziału przechodzi do analizy postanowień prawa krajowego w tym Konstytucji (także w ujęciu historycznym). Jako główną postawę wskazując jej art. 30. Ciekawie prowadzi również rozważania odnoszące się do postanowień Kodeksu cywilnego, zwłaszcza w obszarze prawa do godności, a także prawa do ochrony życia prywatnego i rodzinnego w odniesieniu do możliwości wyboru formy pochówku. Na koniec rozdziału, Doktorant charakteryzuje postanowienia wewnętrznego prawa Kościoła Katolickiego co może stanowić swego rodzaju tło obowiązywania rozwiązań prawa krajowego.

Rozdział IV odnosi się do kwestii sankcjonowania naruszeń w zakresie uprawnień funeralnych, których celem jest ochrona godności zmarłych i interesów ich rodzin. Stwierdzenie jednak że: „*Sankcje mogą obejmować konsekwencje w porządku świeckim jak i kanonicznym*”, a także „*(...) przyczynić się do poprawy standardów usług pogrzebowych*” wydaje się nie do końca mieć związek z celami opracowania. Prowadząc dyskurs naukowy w rozdziale IV Autor odnosi się do odpowiedzialności prawnej w porządku świeckim i kanonicznym a także prawa do pojęcia decyzji o formie pochówku jako przykładzie dobra

osobistego. Recenzent nie znajduje uzasadnienia do użycia (przynajmniej na gruncie opracowania) nomenklatury wskazującej na porządek świecki i kanoniczny, zwłaszcza że Doktorant nie poczynił zastrzeżenia, że podda omówieniu w zasadzie wyłącznie regulacje Kościoła Katolickiego.

W ramach części poświęconej „*porządkowi świeckiemu*” skupił się na przedstawieniu odpowiedzialności na gruncie prawa cywilnego (prawo do podjęcia decyzji o formie pochówku jako dobru osobistemu oraz niemajątkowej i majątkowej ochronie uprawnień funeralnych). Istotna część rozdziału poświęcona została również odpowiedzialność karnej tj. przestępstwu złośliwego przeszkadzania pogrzebowi, uroczystościom lub obrzędom żałobnym, przestępstwu znieważenia zwłok, prochów ludzkich lub miejsca spoczynku zmarłego, a także przestępstwu ograbienia zwłok, grobu lub miejsca spoczynku zmarłego.

Rozprawę wieńczy Zakończenie, w którym Doktorant przedstawia konkluzje w odniesieniu do aspektów społeczno-kulturowych, gdzie zauważa, że: „*wiwisekcja tradycji funeralnych na przestrzeni dziejów wykazała, iż wybór formy pochówku co do zasady nie był głęboko osobistą decyzją, która powinna być szanowana i chroniona, lecz podyktowany był aktualnie obowiązującymi przekonaniem w danej społeczności, które zazwyczaj nie uwzględniały progresywnych rozwiązań w obszarze formy pochówku. Niepodważalnym faktem jest, iż każdy człowiek ma prawo do godnego pochówku, odzwierciedlającego jego przekonania, wartości i życzenia. Współczesne społeczeństwa, w obliczu tych nowych wyzwań i możliwości, muszą dążyć do stworzenia przestrzeni, w którym te prawa będą w pełni respektowane i chronione.*”

Niestety w Zakończeniu zabrakło wyraźnego odniesienia się do tezy jaką Autor wskazał Wstępie opracowania. Potwierdza co prawda że: „*uprawnienia funeralne – mające swoje źródło w przepisach prawa międzynarodowego, unijnego i krajowego – są kluczowym elementem prawa do poszanowania życia prywatnego i mogą być dochodzone na drodze sądowej poprzez odpowiedzialność cywilną i karną.*” jednak w ocenie recenzenta stanowi to jedynie powtórzenie sformułowanej tezy. Nie jest również potwierdzeniem jej prawdziwości sformułowanie, że „*analiza różnych aspektów uprawnień funeralnych w prawie świeckim i kanonicznym pokazała, że pomimo pewnych różnic, oba te systemy prawne mają wiele wspólnego. Oba porządki uznają znaczenie godności ludzkiej w kontekście śmierci i pochówku, wypuklając jednocześnie wartość godnego pochówku jako fundamentalnego prawa człowieka i oferując różne środki ochrony tych praw. Jednakże, sposób, w jaki te prawa są interpretowane i stosowane, może się różnić w zależności od kontekstu kulturowego i religijnego.*”. Doktorant

wskazał również na, „*liczne problemy i niespójności w ochronie uprawnień funeralnych na gruncie prawa polskiego*”.

Na koniec należy zwrócić także uwagę na fakt braku szerszego odniesienia się Doktoranta do kwestii administracyjnoprawnych związanych z pochówkiem. Tymczasem kompetencje w tej dziedzinie posiadają zarówno organy powiatu jak i gminy. W ocenie recenzenta Autor w niewystarczający sposób odniósł się również do swoistego konfliktu rodzącego się na gruncie prawa o decydowania o postępowaniu z ciałem po śmierci (również jako publicznego prawa podmiotowego), a treścią interesu publicznego rozumianego np. jako konieczność zachowania zasad sanitarnych.

Material źródłowy pracy

W ocenie recenzenta wykorzystany przez Autora materiał źródłowy pracy należy ocenić pozytywnie. Oparł On swoje rozważania na szerokiej i zróżnicowanej literaturze w tym także obcojęzycznej. Na uznanie zasługuje wykorzystane przez Doktoranta orzecznictwo właściwie usystematyzowane w stosownym wykazie. Podkreślenia również wymaga odwołanie się Doktoranta do źródeł zaliczanych do prawa kanonicznego.

Podsumowując należy podkreślić, że Autor analizuje treść cytowanych źródeł w sposób krytyczny. Nie ogranicza się do przedstawienia poglądów doktryny lub też treści rozstrzygnięć sądów, ale nierzadko polemizuje z sądami tam zawartymi formułując swoje poglądy w sposób poprawny i przekonujący.

Ocena

Przedstawiona przez Doktoranta dysertacja mimo wskazanych mankamentów jest opracowaniem, które powinno być ocenione pozytywnie. Świadczy ono o dojrzałości naukowej Autora przejawiającej się przede wszystkim w umiejętności doboru źródeł, stosowaniu metod naukowych oraz precyzyjnym i syntetycznym formułowaniu wniosków opatrzonych logiczną i dojrzałą argumentacją. Autor stosując ww. metody naukowe osiągnął zamierzone cele badawcze, formułując wnioski *de lege lata* i *de lege ferenda*.

Konkluzja

Biorąc pod uwagę powyższe uważam, że dysertacja przedstawiona przez Pana magistra Dawida Krzysztofa Niemczyckiego pt. *Alternatywne formy pochówku a uprawnienia Funeralne*, napisana pod kierunkiem naukowym dra hab. Kamila Sikory prof. UMCS, Oznacza to, że recenzowana rozprawa stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, wykazuje

na ogólną wiedzę teoretyczną oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Oznacza to, że recenzowana rozprawa spełnia warunki określone w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2023 r., poz. 742 ze zm.), co uzasadnia dopuszczenie Pana mgr. Dawida Krzysztofa Niemczyckiego do kolejnych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

Dr hab. Michał Domagała

Michał Domagała

Wrocław, 28 kwietnia 2024 r.